

Zvučne e-knjige u Gradskoj knjižnici Rijeka: činjenice i iskustvo

Nataša Frgačić

Gradska knjižnica Rijeka

natasa.frgacic@gkri.hr

Andreja Silić Švonja

Gradska knjižnica Rijeka

andreja.silic.svonja@gkri.hr

Sažetak

U skladu sa svjetskim trendovima, posudba zvučnih e-knjiga na hrvatskom i engleskom jeziku u Gradskoj knjižnici Rijeka u ponudi je od ljeta 2024. godine. Digitalna transformacija omogućila je dostupnost zvučnih knjiga u svakom trenutku, uz tehničke preduvjete i instalaciju određenih aplikacija pri prvom korištenju. Specifičnost te usluge sagledana je kroz širi kontekst popularnosti i dostupnosti zvučnih e-knjiga, proces stvaranja zvučnih knjiga i osobno iskustvo slušanja kvalitetnih zvučnih knjiga koje preporučujemo.

Ključne riječi: zvučne e-knjige, produkcija zvučnih knjiga, Gradska knjižnica Rijeka, iskustvo slušanja e-knjiga, preporučene zvučne e-knjige

Uvod

Ljudskoj je vrsti prirodnije slušanje od čitanja. Na početku je riječ prvo bila izrečena, a tek mnogo kasnije napisana. Možda je to i jedan od razloga zašto su nove generacije usmjerene na konzumaciju digitalnih sadržaja koji sadrže sliku i zvuk. Međutim, medijski sadržaji najčešće su kratki, a književno ili stručno djelo zahtijeva dugotrajno slušanje i

koncentraciju koja se na taj način može vježbati.

Zvučne e-knjige popularne su u Europi i svijetu već neko vrijeme, bilo pomoću specijaliziranih platformi i aplikacija bilo preko knjižnica. Zašto? Zato što ljudi mogu slušati kvalitetne sadržaje premda nemaju uvjeta za čitanje. Zato postoji i ovaj, alternativni način uživanja u dobroj literaturi. Kvalitetni sadržaji mogu se slušati tijekom šetnje, vožnje, glačanja ili drugih sličnih aktivnosti koje ne trebaju cjelovitu pozornost. Pritom je znatiželja i intelektualna pozornost okupirana sadržajima koji vas zanimaju, a moždane vijuge rade i bave se umjetnošću riječi ili zanimljivom publicistikom. Cjeloživotno učenje danas je dostupno na mnoge različite načine i to je jedan od onih koji čuva vaše oči, a koristi se vašom sposobnosti slušanja.

Kultura prenošenja informacija tekstom nije jedini način dijeljenja informacija i zasigurno se povećava udio prenošenja informacija zvučnim zapisima i videozapisima. Nismo svi vizualni tipovi koji lako čitaju tekst. Neki ljudi radije slušaju i na taj način bolje razumiju, uče i pamte. U sklopu digitalne revolucije, koja je zahvatila čovječanstvo, zvučna e-knjiga jedna je od mogućnosti koja nas može približiti književnim i stručnim djelima preko njihove posebno producirane zvučne izvedbe.

Gradska knjižnica Rijeka (GKR) svojoj ponudi usluga i sadržaja od ljeta 2024. pridružila je posudbu zvučne e-knjige na hrvatskom jeziku kao i ediciju hrvatske književnosti na engleskom jeziku. Usluga je dostupna članovima za godišnju članarinu od 7 eura, a detaljne informacije o posudbi i slušanju mogu se pronaći na mrežnom katalogu GKR-a u uputama koje se nalaze ispod ikone Zaki book: https://katalog.gkr.hr/pages/zaki_book_readium.aspx.

Želite li se koristiti tom uslugom Knjižnice, treba imati GKR PIN koji možete zatražiti u Knjižnici i povezati se s knjižničnim katalogom. Ako je potrebno, možete se obratiti knjižničarima preko postojećih komunikacijskih kanala za dodatnu edukaciju ili tehničku podršku.

Poveznica na kojoj možete pregledati sve dostupne zvučne e-knjige u GKR-u jest: <https://katalog.gkr.hr/pagesResults/rezultati.aspx?&searchById=1&sort=0&age=0&spid0=1&spv0=&mdid0=0&vzid0=0&fid0=2&fv0=zvu%c4%8dna+e-knjiga¤tPage=1>

Nabavljaju se odabrani naslovi iz dostupne ponude. Valja naglasiti da jedan tako nabavljen naslov ima 52 licencije, odnosno da se može posuditi 52 puta. Kada se licencije

potroše, naslov više nije u ponudi i radi se dokup prema procjeni knjižničara i prema financijskim mogućnostima knjižnice. Zato ljubazno molimo znatiželjнике da ne posuđuju naslove koje neće slušati jer se troši licencija, odnosno pravo na posudbu korisniku koji bi zaista želio poslušati određeno djelo.

O korištenju

Prvo korištenje te usluge zahtijeva malo strpljenja, jer je potrebno osigurati tehničke preduvjete uz neophodnu internetsku vezu. Na osobni mobitel, tablet ili računalo potrebno je instalirati jednu od aplikacija koje podržavaju Radium LCP tehnologiju. Besplatne aplikacije preporučene za posudbu i slušanje zvučnih e-knjiga jesu Thorium Reader za računala i Cantook by Aldiko za mobitele, ali ima i drugih. Unutar instalirane aplikacije potrebno je na odgovarajuće mjesto unijeti poveznicu <https://lcps.zaki.com.hr/api/opds/homepage?id=102> na katalog GKR-a. Unosom članskoga broja GKR-a i PIN-a dobiva se pristup zvučnim e-knjigama koje možete pregledavati i birati za posudbu. Odabrana zvučna e-knjiga mora se preuzeti na uređaj kako bi se mogla slušati i za to više nije potrebna internetska veza. Ako ste zvučnu e-knjigu poslušali prije isteka roka, možete je vratiti. U svakom slučaju, ona će biti razdužena nakon isteka roka posudbe od 30 dana. Dakle, zakasnine za tu vrstu građe nema. U jednom kalendarskom mjesecu član može posuditi četiri naslova, koja se mogu upotrebljavati istodobno na četirima uređajima.

O nastajanju zvučnih knjiga

Zvučne knjige nastaju složenim procesom koji uključuje umjetničku i tehničku pripremu, pa se proces stvaranja zvučne knjige može podijeliti u nekoliko faza.

Odabir djela i priprema teksta

Izdavač ili producent odabire knjigu koja će se pretvoriti u zvučnu inačicu. Ako je riječ o klasiku ili uspješnici, često se angažiraju poznati glumci ili profesionalni naratori. Prije snimanja tekst se prilagođava za auditivno iskustvo.

Izbor naratora/naratorice

Narator mora imati sposobnost prenošenja emocija, razlikovanja likova (pomoću glasovnih modulacija) i održavanja pozornosti slušatelja. Često se biraju glumci, profesionalni naratori ili čak autori (npr. Aleksandar Stanković: *Depra*, Ivana Bodrožić: *Hotel Zagorje*,

Darko Cvijetić: *Schindlerov lift*).

Snimanje

Snima se u profesionalnom studiju uz pomoć *sound designera*. Narator snima poglavlje po poglavlje, često u više segmenata. Redatelj ili audioinženjer prati ritam, izgovor i ton kako bi osigurao kvalitetu.

Postprodukcija (obrada zvuka)

- a) editiranje: uklanjanje pogrešaka, kašljanja, nepotrebnih stanki
- b) mastering: uravnoteženje glasnoće, dodavanje pozadinskih efekata (npr. glazbe za uvod) ili šuma ako je potrebno
- c) kontrola kvalitete: provjera dosljednosti i tehničkih parametara (npr. da nema distorzije)
- d) distribucija

Gotova datoteka formatira se za platforme poput book&zvooka, Audiblea, Apple Booksa ili Spotifyja, često u MP3 ili AAC formatu, a u fondu GKR-a format zvučnih e-knjiga jest LPF (Lightweight Packaging Format).

Kako izgleda produkcija zvučnih knjiga?

Produkcija se odnosi na cjelokupni organizacijski, kreativni i tehnički proces stvaranja zvučne knjige. To uključuje cijeli tim: naratora odnosno naratoricu koji su ključni za doživljaj, redatelja koji pomaže u interpretaciji teksta, audioinženjera koji snima i obrađuje zvuk te izdavača odnosno producenta koji nadzire budžet i rokove.

Tehnički aspekti produkcije podrazumijevaju: kvalitetnu opremu (mikrofone i zvučno izoliranu sobu, tzv. *boot* i programsku podršku za obradu zvuka (npr. Pro Tools, Adobe Audition).

Ništa manje važni nisu ni umjetnički izbori koji se odnose na odluke o tempu, intonaciji i stilu čitanja (npr. dramatično čitanje za triler ili lagani ton za meditativne knjige). Bitno je i dodavanje glazbe ili zvučnih efekata, čime knjiga već ide k dramatizaciji.

Što se vremena i troškova tiče, produkcija traje od nekoliko tjedana do nekoliko mjeseci, ovisno o duljini knjige. Profesionalne zvučne knjige mogu stajati i do desetak tisuća eura (npr. za kompleksne projekte s glumcima).

Zašto je produkcija važna?

Dobra produkcija čini knjigu ugodnom za slušanje, izbjegava monotonost i tehničke greške (npr. šumove). Primjerice, serijal *Harry Potter* koji je čitao svjetski poznati Stephen Fry postao je kulturni upravo zahvaljujući njegovoj izrazitoj interpretaciji i kvalitetnoj produkciji.

Pritom treba naglasiti da je u tom mediju čitatelj/interpretator izvođač pisanoga teksta, čime se mijenja uloga čitatelja na koju smo naviknuli, a klasični čitatelj dobiva novu ulogu slušatelja.

Sve navedeno pokazuje da je za stvaranje zvučne knjige važno uložiti vrijeme u pripremu i suradnju s profesionalcima.

No tekst pojedinoga književnoga ili publicističkoga djela u e-formatu može čitati i odgovarajuća aplikacija koja posjeduje tu mogućnost. Na primjer, u slučaju da želite slušati e-knjigu, možete je čuti u interpretaciji glasa umjetne inteligencije ako se koristite odgovarajućom aplikacijom poput Thoriuma i Cantooka. Eksperimentiranja sa sintetičkim naratorima nisu još na razini ljudskih naratora, ali umjetna inteligencija razvija se i u tom području.

Svjetska industrija zvučnih knjiga u stalnom je porastu, pokazala je svjetska izdavačka industrija na panelu *Budućnost audioizdavaštva: globalni trendovi i utjecaj umjetne inteligencije* na Londonskom sajmu knjiga 2024. godine.

U industriji audioknjiga prednjače SAD, Kina te skandinavske zemlje i Njemačka u Europi. Audible, Storytel, Spotify samo su neki od izdavača koji snažno razvijaju izdavanje zvučnih knjiga. (book&zvook, 2024)

Najveći producent i poduzeće za razvoj u tom području na hrvatskom tržištu jest book&zvook. To je ujedno ime komercijalne aplikacije za audioknjige. Osim toga book&zvook iste naslove nudi svim knjižnicama u sustavu ZaKi posredstvom tvrtke VIVA info.

Nakladnici zvučnih knjiga koji su dostupni knjižnicama u sustavu ZaKi jesu Audio Store Transonica, Autorska kuća, Bulaja naklada, Dominis Publishing, Hrvatsko društvo pisaca, Multimedijalna koliba, Naklada Semafora, Reflektor, RTL Music, Teatar Poco Loco i drugi.

Nabava i obrada zvučnih e-knjiga u GKR-u odvija se u nekoliko kupnji godišnje ovisno o pristizanju prinova koje posredstvom tvrtke VIVA info pristižu u knjižnično-informacijski

sustav. Upute za nabavu i obradu izrađene su lokalno zbog složenosti postupka. Pri klasifikaciji dodjeljuje se posebna UDK oznaka za tu vrstu građe: (0.34LPF)(086.7).

Slijepe osobe, osobe koje imaju oštećenje vida i osobe koje imaju drugih poteškoća u korištenju tiskanim materijalima posebna su korisnička skupina o kojoj moramo voditi računa kada su u pitanju zvučne knjige općenito. Osim zvučnih e-knjiga u našoj Knjižnici, toj su korisničkoj skupini za posudbu dostupne zvučne knjige u Daisy formatu.

Slijepe i slabovidne osobe, odnosno osobe koje ne mogu čitati standardni tisak uživaju poseban status zahvaljujući Ugovoru iz Marakeša, koji osobama koje ne čitaju standardni tisak omogućuje slobodan pristup znanju i informacijama koji im je prije toga bio nedostupan.

Ugovor iz Marakeša stupio je na snagu 30. rujna 2016. godine. Europski parlament i Vijeće Europske unije radi njegove provedbe donijeli su 13. rujna 2017. godine dva dokumenta: *Direktiva (EU) 2017/1564* i *Uredbu o izmjeni Direktive 2001/29/EZ*. (DZIV, 2017)

Direktiva (EU) 2017/1564 govori o određenim dopuštenim upotrebama određenih djela i drugih predmeta zaštite koji su zaštićeni autorskim pravom i srodnim pravima u korist osoba koje su slijepe, koje imaju oštećenje vida ili imaju drugih poteškoća u korištenju tiskanim materijalima, a izmjena Direktive 2001/29/EZ o usklađivanju određenih aspekata autorskoga i srodnih prava u informacijskom društvu te prekograničnoj razmjeni primjeraka u dostupnom formatu u korist osoba kojima standardni tisak nije čitljiv.

Ugovorom iz Marakeša omogućuje se, pomoću iznimaka u zakonima o autorskom pravu pri izradi materijala u dostupnim formatima, veća dostupnost tiskanoj građi osobama koje ne mogu čitati standardni tisak. U trenutku potpisivanja Ugovora bilo je procijenjeno da je svega 5 % od ukupne svjetske produkcije knjiga, časopisa, znanja i informacija dostupno osobama koje ne čitaju standardni tisak.

Hrvatska knjižnica za slijepe i slabovidne odavno je specijalizirana za proizvodnju zvučnih knjiga i ima svoj studio za snimanje zvučnih knjiga. Usluge posudbe nudi besplatno svojoj korisničkoj skupini, ali i drugim knjižnicama poput naše. Drugi nakladnici zvučnih knjiga još su Medus biro i Zaklada Čujem, vjerujem, vidim.

Dodatno, svima je besplatno i javno dostupna i zbirka Knjiga svima u Digitalnoj knjižnici SveVid Gradske knjižnice Rijeka na poveznici: <https://digitalnaknjiznicapgz.hr/gkr/?pc=i&id=32064>

Zbirka *Knjiga svima* sadrži inkluzivne audiovizualne knjige nastale u okviru istoimenoga projekta pokrenutoga 2021. godine u Godini čitanja u suradnji GKR-a, Udruge *Portić*, Udruge slijepih Primorsko-goranske županije, Udruge gluhih i nagluhih Primorsko-goranske županije te Filmaktiva. (GKR, 2021) Među njima su slikovnice *Hrkalo* Jelene Pervan, *Japajapac* Silvije Šesto, *Prijatelji iz Ulice Zelene* Dubravke iz Šume te knjiga *Mirovanje* Dunje Matić. (GKR, 2024)

Osobno iskustvo slušanja zvučnih e-knjiga

Moje putovanje kroz svijet zvučnih knjiga započelo je uvođenjem nove usluge u GKR u svibnju 2024. godine. S nestrpljenjem sam očekivala tu novu uslugu planiravši kako ću slušanjem knjiga ispuniti vrijeme hodanja na posao i s posla. Bila sam jako zainteresirana za povećanje vremena čitanja jer je to vrijeme uvijek ograničeno životnim obvezama. Čim su nabavljene i obrađene prve e-zvučne knjige krenula sam u posudbu, odnosno slušanje.

Pretražujući ponudu, odmah sam se usmjerila na autore i naslove koje sam uvijek željela čitati, ali koji nikada nisu došli na red. Jer jedno je naša lista želja, a drugo ono gdje nas trenutak ispunjen knjigama odvede.

Tako je prva moja posudba e-zvučne knjige bila *Samo strast* nobelovke Annie Ernaux. Nastavila sam sa *ženskim* knjigama: izvrstan *Bijes* Monice Isakutsen, *Svila*, *škare* Irene Vrkljan, *Ljubavni roman* Ivane Sajko i dr.

Mogu reći da me slušanje osvojilo na prvu knjigu. Ne samo pri pješaćenju na posao i s posla nego i ispunjavanjem vremena tijekom obavljanja svih nemilih kućanskih i sličnih poslova, kojima svakako ne dajem prednost u odnosu na čitanje. Tako glačanje, kuhanje i slični poslovi postaju manje mrski i opterećujući. Moje se vrijeme čitanja odjednom utrostručilo.

Sada ulicama hodam znajući unaprijed gdje moram pojačati zvuk zbog prometne gužve i znajući gdje ću ga stišati kad prolazim stubama ili sporednim ulicama.

Zvučne su knjige ne samo ono što nam je autor htio prenijeti. Zvučne knjige imaju i autora, odnosno producenta koji stvara atmosferu odabirom naratora koji može biti više ili manje poznati spiker, glumac, novinar ili sam autor. U nekim knjigama likovi progovaraju

posebnim ili izmijenjenim glasom naratora kao npr. u *Osmom povjereniku* Renata Baretića.

Glas naratora bitno utječe na naše iskustvo slušanja, kao i popratni zvukovi koji su dodani u postprodukciji: šumovi, glazba i sl. Sve to zajedno, a osobito loš odabir naratora može značajno naštetiti doživljaju novoga umjetničkoga djela jer zvučna knjiga nije samo umjetnički tekst nego i umjetnička izvedba, kakvu nam, naprimjer, osiguravaju glasovi Ivice Vidovića ili Mustafe Nadarevića.

Zato sam posegnula za nekim ranije pročitanim naslovima, samo kako bih čula kako zvuče u drugom mediju.

Zamjetno je da publicistika i stručne knjige zahtijevaju veću pozornost i koncentraciju kao, uostalom, i kod klasičnoga čitanja, što ponekad znači da je neku znanstvenu knjigu bilo nemoguće pratiti hodajući cestom. Bilo bi zanimljivo upoznati nekoga komu je to ipak pošlo za rukom i saznati može li se stvoriti okružje u kojem je to ipak moguće.

Rekla bih da je zvučna knjiga format osobito pogodan za slušanje kraćih proznih vrsta, pripovijetki i novela. Zbog kraće forme pokušala sam jednom slušati knjigu u vožnji i moram priznati da sam brzo odustala. Nemoguće mi je bilo koncentrirati se na vožnju i situaciju u prometu i na književno djelo istodobno.

Ne znam mogu li se već nazvati iskusnom slušateljicom zvučnih e-knjiga. Od uvođenja usluge nije prošlo ni godinu dana. Čula sam negdje da je potrebno višegodišnje iskustvo da bi se moglo percipirati zvučne knjige sa svim prednostima.

Birajući knjige, dotaknula sam se starih, davno pročitanih naslova kao što su *Sarajevski Marlboro*, *Svila škare*, *Životinjska farma*, kao i klasika poput *Svjetionika* Virginije Woolf. Među najljepšim trenutcima izdvojila bih glas Nebojše Glogovca koji čita *Komo* Srđana Valjarevića ili Ninu Violić koja čita *Bitangu* Janka Polića Kamova. Glas Mirjane Rakić koji zaneseno čita aktivističku knjigu Ece Temelkuran *Zajedno* također je nezaboravan. Spomenula bih i Georgea Orwella i njegovu *Životinjsku farmu* koju čita Sven Medvešek, kao i Ivicu Đikića i njegovo *Ponavljanje*, koje čita Goran Bogdan, izbor je velik.

Ponuda zvučnih e-knjiga u GKR-u omogućuje također i povratak lektirnim naslovima u novom formatu što mi se čini posebno zanimljivim. Odmah sam se odlučila za Posljednje Stipančice i nisam se razočarala. Moja je jedina primjedba produkciji lektirnih naslova da bi mogla biti mrvicu raskošnija i informativnija... Roman, naime, čitaju dva muška glasa, ali

zbog snažnih ženskih likova trebalo je dopustiti interpretaciju i ženskim glasovima... Time se odaje jednostavnost produkcije lektirnih naslova, ali zato ne manje poželjnih i kvalitetnih za čitanje.

I za kraj, da parafraziram vrlo dobro odabrani slogan reklamne kampanje book&zvook: nitko ne voli e-zvučne knjige sve dok ne pročita prvu.

Literatura

- book&zvook. (2024-03-17). *Londonski sajam knjiga potvrdio strelovito širenje audio knjiga u cijelom svijetu*. book&zvook. <https://www.bookzvook.com/news/londonski-sajam-knjiga-potvrdio-strelovito-sirenje-audio-knjiga-u-cijelom-svijetu>
- book&zvook. *Umjetnost stvaranja audio knjiga*. book&zvook – o nama. <https://www.bookzvook.com/produkcija>
- Dolar, Iris. (2022-07-21). *Kako nastaje audio knjiga*. book&zvook. <https://www.bookzvook.com/blog/kako-nastaje-audio-knjiga>
- Državni zavod za intelektualno vlasništvo (DZIV). (2017-09-27) *Objavljena nova Direktiva i Uredba Europskog parlamenta i Vijeća* <https://www.dziv.hr/print.aspx?id=879&itemId=535>
- Gradska knjižnica Rijeka. (2021-05-19). *Knjiga svima: suradnički projekt za bolju inkluziju čitatelja*. Gradska knjižnica Rijeka. <https://gkr.hr/magazin/najave/knjiga-svima-suradnički-projekt-za-bolju-inkluziju-citatelja--a-3505>
- Gradska knjižnica Rijeka. (2024-10-08). *Knjiga svima!, predstavljanje zvučne knjige Mirovanje autorice Dunje Matić Benčić*. Gradska knjižnica Rijeka. <https://gkr.hr/magazin/najave/knjiga-svima-predstavljanje-zvucne-knjige-mirovanje-autorice-dunje-matic-bencic-a-5412>
- Hrvatsko knjižničarsko društvo. (2018-05-10). *Međunarodno stručno savjetovanje o Ugovoru iz Marakeša*. Hrvatsko knjižničarsko društvo. <https://arhiva.hkdrustvo.hr/www.hkdrustvo.hr/hr/skupovi/skup/360/index.html>
- Hrvatsko knjižničarsko društvo. (2018-02-10). *Međunarodno stručno savjetovanje o Ugovoru iz Marakeša*. Hrvatsko knjižničarsko društvo. <https://arhiva.hkdrustvo.hr/www.hkdrustvo.hr/hr/skupovi/skup/360/index.html>
- Kepeski, Neven. (2024-12-25) *Pregled godine 2024. Era bestselera – Hrvatski radio*. https://radio.hrt.hr/slusaonica/era-bestselera?fbclid=IwY2xjawIpQIRleHRuA2FlbQIxMQABHYiEbYnbySzbOpr1Q07XQNmwgfULfdpb0uzC9XPgTSEdh3AKuAuw5H3M0w_aem_2hXaimIex8zECJes8x8oJA
- Letinić, Ljubica. Deban, Lana. (2023-08-14). *Našu aplikaciju za audioknjige book&zvook do sada je skinulo gotovo 25.000 ljudi*. Jutarnji list. <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/ljubica-letinic-i-lana-deban-nasu-aplikaciju-za-audioknjige-book-zvook-do-sada-je-skinulo-gotovo-25-000-ljudi-15364895>
- Librum. (2024-12-12). *Kako da napravite audio knjigu*. Librum. <https://librum.rs/kako-napisati-knjigu/kako-da-napravite-audio-knjigu/>
- Šutalo, Branimir. (2024-01-24). *Buđenje sluha za audio knjige*. Kulturpunkt. <https://kulturpunkt.hr/tema/sluh-za-audio-knjigu/>